

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

ШЕВЧЕНКО ОЛЕНА ВАСИЛІВНА

УДК 002:[339+347.71]:316.77(477)(043.3)

**СИСТЕМА ДОКУМЕНТАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ТОРГОВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ:
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ**

27.00.02 – документознавство, архівознавство

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора наук із соціальних комунікацій

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківській державній академії культури,
Міністерство культури України.

Науковий консультант доктор педагогічних наук, професор
Філіпова Людмила Яківна,
Харківська державна академія культури,
декан факультету соціальних комунікацій

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Михайлюк Олександр Володимирович,
Національна металургійна академія України
(м. Дніпро), завідувач кафедри
документознавства та інформаційної діяльності

доктор історичних наук, професор
Пасічник Михайло Степанович,
Українська академія друкарства (м. Львів),
завідувач кафедри українознавства,
документознавства та інформаційної діяльності

доктор наук із соціальних комунікацій,
старший науковий співробітник
Артамонова Неоніла Олегівна,
Державна установа «Інститут медичної
радіології імені С. П. Григор'єва» Національної
академії медичних наук України (м. Харків)
завідувач відділу наукового аналізу
та моніторингу інтелектуальної власності

Захист відбудеться 28 грудня 2016 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.807.02 в Харківській державній академії культури за адресою: 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Харківської державної академії культури за адресою: 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4.

Автореферат розісланий 26 листопада 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. Г. Асєєв

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Посилення комерційної складової в економіці Української держави характеризується значними економічними перетвореннями на шляху створення ринкового середовища та співробітництва з державами ЄС, інтеграції в європейські торговельні структури. Комерціалізація економіки активізує генерування і поширення документних баз даних торговельної інформації як основи документаційного забезпечення діяльності торговельних підприємств. В умовах інформатизації суспільства та ринкової економіки суттєво посилюється необхідність налагодження сталих комунікаційних зв'язків у системі «торговельна інформація — користувач».

Торговельна діяльність України, що розвивається в межах комерційних відносин, відбувається в складних соціально-економічних умовах і потребує ефективного документаційного забезпечення. Раціональна організація та управління системою документаційного забезпечення торговельної галузі матимуть у подальшому значний ефект у виробничому секторі економіки країни. Понині не було спроб оцінити систему документаційного забезпечення торговельної галузі України і визначити рівень її функціонування в країні.

Актуальність проблем, пов'язаних з формуванням ефективної системи документаційного забезпечення торговельної галузі України, зумовлена необхідністю наукового осмислення та практичного подолання суттєвих протиріч між: інтенсивними темпами зростання джерел торговельної інформації і недостатнім її відтворенням у галузевих документних ресурсах; об'єктивною потребою в достовірній та оперативній інформації щодо стану функціонування торговельних підприємств та фрагментарністю її надходження до суб'єктів управління галуззю; розвинутими можливостями системи електронного документообігу стосовно підвищення документаційного забезпечення торговельної діяльності та відсутністю нормативного забезпечення класифікації торговельної документації; необхідністю вдосконалення системи документаційного забезпечення торговельної галузі та відсутністю надійного організаційно-методологічного інструментарію реалізації означеного важливого завдання. Подолання зазначених протиріч потребує розроблення наукових засад та стратегічних напрямів розвитку системи документаційного забезпечення торговельної галузі України в умовах глобального соціокомунікативного простору. Ґрунтовний аналіз фахових публікацій свідчить: незважаючи на існування окремих праць науковців, деякі важливі аспекти означеної проблеми не набули комп-

лексного та глибокого вивчення. Це є додатковим свідченням актуальності й своєчасності розроблення теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснене згідно з комплексною науково-дослідницькою темою Харківської державної академії культури (ХДАК) «Документально-комунікаційні структури суспільства: інноваційні стратегії розвитку» (номер державної реєстрації 0109U000512), а також відповідно до науково-дослідницьких тем вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»: «Теоретико-методологічні та практичні засади управління зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарської діяльності» (номер державної реєстрації 0113U006219), «Логістичне управління виробничо-збутовою діяльністю підприємств» (номер державної реєстрації 0111U005357), «Інноваційна модель розвитку підприємств регіону в умовах економічних трансформацій» (номер державної реєстрації 0110U007159); державної науково-дослідницької теми кафедри документознавства та інформаційної діяльності Одеського національного політехнічного університету «Дослідження закономірностей соціальних комунікацій, процесів, структур та форм соціально-комунікаційних відносин» (номер державної реєстрації 5-17).

Обраний напрям дослідження пов'язаний також з реалізацією завдань удосконалення галузевих інформаційно-документних систем України.

Мета дисертаційного дослідження — розроблення теоретико-методологічних засад формування системи документаційного забезпечення торговельної галузі України в умовах глобалізації сучасного соціокомунікаційного простору.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що створення ефективної системи документаційного забезпечення торговельної галузі України сприятиме налагодженню сталих комунікаційних зв'язків між суб'єктами торговельної діяльності, виявленню резервів гармонізації інформаційного обміну між учасниками торговельного процесу, визначенню можливостей консолідації їх ресурсного потенціалу.

Для реалізації зазначеної мети і перевірки наукової гіпотези передбачається вирішення таких головних **завдань дослідження**:

- систематизувати існуючі наукові уявлення щодо системи документаційного забезпечення торговельної галузі;
- обґрунтувати методологічний інструментарій дослідження системи документаційного забезпечення торговельної галузі;
- уточнити термінологічний апарат предметної сфери дослідження;

- виявити структурні особливості комунікаційного середовища торговельної галузі;
- визначити стан нормативно-правової бази уніфікації різновидів торговельної документації;
- з'ясувати особливості основних видів торговельної документації в класифікаційних схемах документознавчого та галузевого профілів;
- охарактеризувати розвиток галузевого документообігу та визначити місце в ньому електронного документообігу торговельного спрямування;
- розробити концептуальну модель системи документаційного забезпечення торговельної галузі України.

Об'єктом дослідження є документаційне забезпечення торговельної галузі.

Предмет дослідження — концептуальні засади формування системи документаційного забезпечення торговельної галузі України в умовах глобалізації сучасного соціокомунікативного простору.

Методологія і методи зумовлені міждисциплінарною спрямованістю дослідження, фундаментальними положеннями теорії соціальних комунікацій та документознавства. Базовими методологічними підходами і методами дослідження галузевої документаційної системи є: соціокомунікативний, системний, інформаційний та ін. Застосування соціокомунікативного й системного підходів надало змоги обґрунтувати сутність та особливості торговельного документознавства як прикладного наукового напрямку, одного з різновидів галузевого документознавства, що збагачує новим науковим знанням теорію загального документознавства, визначити основні структурні елементи галузевої документаційної системи, з'ясувати різноаспектну їх характеристику, комунікаційні взаємозв'язки та роль її складових; виявити ознаки і властивості торговельної документації як складової галузевої системи, фактори, що впливають на її функціонування в умовах розвитку інформаційного суспільства.

За допомогою системного підходу торговельну галузь розглянуто як складну цілісну єдність, що вможливило використання специфічних методів, зумовлених реалізацією в досліджуваній галузі інноваційного потенціалу вдосконалення системи її документаційного забезпечення. Серед них: метод порівняння, що вможливив зіставлення досягнутого рівня документно-інформаційного забезпечення з еталонним рівнем; метод стратегічного аналізу (SWOT), який сприяв вивченню структурних елементів документних ресурсів торговельного профілю в стратегічній перспективі; методи логічного і концептуального моделювання,

які застосовувалися для розроблення основних концептів прогностичної моделі розвитку системи документаційного забезпечення торговельної галузі України. Використання системного підходу дозволило точніше визначити місце торговельної документації в системі галузевого інформаційного забезпечення торговельної та комерційної діяльності; охарактеризувати значення галузевого документа як специфічного комунікаційного об'єкта, важливого засобу фіксації та передачі знань у часі та просторі.

Джерелознавчий аналіз надав змоги вивчити наукове ставлення до системи документаційного забезпечення торговельної галузі України, виявити існуючі точки зору науковців стосовно сучасного та перспективного розвитку торговельної документної підсистеми в галузевих документаційних системах в інформаційному суспільстві. Історичний підхід дозволив дослідити еволюцію інформаційного забезпечення торговельної діяльності, визначити передумови зародження та розвитку основних видів і різновидів галузевих документів, з'ясувати впливові чинники вдосконалення галузевої документаційної системи загалом і торговельної документації зокрема за умов змін інформаційного середовища України.

Класифікаційний метод використано для ідентифікації основних видів і різновидів торговельної документації.

Аналітичний метод допоміг виявити основні напрями вдосконалення використання торговельної документації в структурі інформаційного забезпечення галузі в умовах електронного середовища; термінологічний — уточнити поняттєвий апарат досліджуваної предметної сфери; концептуального моделювання — розробити концептуальну модель системи документаційного забезпечення сучасної торговельної галузі України.

Теоретичні засади дослідження склали концептуальні положення, викладені у фундаментальних працях з документознавства, теорії соціальних комунікацій, інформатики: В. В. Бездрабко, Г. Ф. Гордукалової, Л. А. Дубровіної, В. О. Ільганаєвої, С. Г. Кулешова, Н. М. Кушнарєнко, Ю. І. Палехи, Е. А. Плєшкевича, М. С. Слободяника, А. В. Соколова, А. А. Соляник, Ю. М. Столярова, Л. Я. Філіпової, Г. В. Шемаєвої, Г. М. Швецової-Водки та інших науковців, теоретичні доробки вітчизняних учених з проблем функціонування торговельної галузі України.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі і нормативно-правові документи, матеріали державної служби статистики України; результати аналітичних досліджень діяльності торговельних підприємств України; довідкова і наукова література; ресурси інтернету та ін.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що *вперше*:

- обґрунтовано новий науковий напрям — торговельне документознавство, що дозволить збагатити галузеве документознавство новим знанням. Предметом його дослідження є закономірності розвитку систем торговельної документації за окремими напрямками торговельної діяльності (товаровиробництво, торговельне посередництво, товарообіг і споживання, маркетинг, реклама тощо) та відповідно до функціональних обов'язків професійних суб'єктів (продавців, дистриб'юторів, дилерів, брокерів, експедиторів, маркетологів, логістів, рекламистів, менеджерів тощо);

- уточнено терміносистему предметної галузі дослідження, запропоновано документознавчі підходи щодо тлумачення та систематизування обсягу і змісту основних понять «торговельна документація», «електронний торговельний документ», «система документаційного забезпечення торговельної галузі»;

- систему документаційного забезпечення торговельної галузі запропоновано розуміти як динамічну документну систему в єдності її об'єктної і суб'єктної підсистем: супровідної й ідентифікуючої торговельної документації, яка забезпечує галузевою інформацією суб'єктів торговельної діяльності;

- визначено структуру комунікаційного середовища торговельної галузі України, яке створене на основі сталих комунікаційних зв'язків між суб'єктами торговельної діяльності (виробниками і споживачами товарної продукції, торговельними та фінансовими посередниками) завдяки функціонуванню між ними інформаційних потоків, що відбивають особливості руху товарної продукції і породжують потужні потоки супровідної торговельної документації та ідентифікуючої товарної інформації;

- з'ясовано фактори, що впливають на динаміку функціонування потоків торговельної документації та зумовлюють складність системи документаційного забезпечення торговельної галузі, серед них: фактори зовнішнього середовища (місце розташування торговельних підприємств, сезонність, циклічність, масштабність торговельного виробництва, галузева підпорядкованість) та фактори внутрішнього середовища (особливості організації торгово-технологічного процесу, асортиментний профіль торговельних підприємств, чисельність персоналу та ін.);

- виявлено закономірності функціонування потоків торговельної документації: збільшення обсягів та ускладнення структури потоку

торговельної документації внаслідок багатосуб'єктності, динамічності та глобалізації масштабів торговельної діяльності; поширення специфічних потоків торговельної документації, що виникають унаслідок автоматизованої ідентифікації торговельної продукції; електронної конвергенції потоків торговельної документації із суміжними галузевими документаційними підсистемами (фінансової, бухгалтерської, банківської, страхової, логістичної та іншої документації);

– визначено об'єктивні фактори, що впливають на функціонування торговельної документації, серед яких: збільшення обсягів потоків торговельної документації під впливом глобалізації масштабів торговельної діяльності ускладнюють функціонування системи документаційного забезпечення торговельної галузі; функціонування суб'єктів торговельної діяльності у багаторівневій ієрархічній підпорядкованості на основі галузевої системи торговельної документації; циклічність, залежність від сезонності функціонування торговельної галузі визначають галузеві документопотоки; негармонізованість національних і міжнародних стандартів на товарну продукцію ускладнює функціонування ідентифікуючого потоку товарної інформації і галузевої терміносистеми; розпорошеність торговельної документації по різних галузях економіки країни і, відповідно, різноманітна її підпорядкованість спричиняють невирішеність і неузгодженість дій стосовно її функціонування;

– запропоновано концептуальну модель системи документаційного забезпечення торговельної галузі України, яка базується на створенні єдиного інформаційно-комунікаційного середовища, що складається із двох взаємопов'язаних підсистем: внутрішньої (галузеві документні ресурси, інформаційні технології, потоки супровідної торговельної документації та ідентифікуючої товарної інформації) і зовнішньої (документаційного забезпечення маркетингових комунікацій, електронної комерції, сертифікації якості продукції, формування корпоративної культури);

удосконалено:

– багатоаспектну систему класифікації торговельної документації на електронних носіях інформації, основою якої є фасетні ознаки (спосіб документування інформації, організація даних, надання юридичної чинності, інформаційна складова документа, характер обігу документа, ступінь завершеності, ступінь згорання інформації, місце походження, формат подання інформації);

набуло подальшого розвитку:

– наукове обґрунтування ролі документних комунікацій у торговельній та комерційній діяльності, які представлені потоками супровідної торговельної документації та ідентифікуючої товарної інформації (товарними знаками, товарним маркуванням, штриховим кодуванням), що функціонують між суб'єктами торговельної діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в здобутті нового наукового знання, що заповнює значні лакуни в науковому обґрунтуванні стратегії функціонування системи документаційного забезпечення торговельної галузі України в умовах сучасного інформаційно-комунікаційного простору, збагаченні новими знаннями теорії галузевого (торговельного) документознавства. У контексті подальшого розвитку теорії галузевого документознавства дисертантом видано друком навчально-методичні посібники, наукові статті, монографію, що впроваджені в наукову та освітню діяльність у сфері документознавства.

Отримані результати можна використовувати в управлінні інноваційним розвитком системи документаційного забезпечення торговельної та комерційної діяльності України; навчально-методичному забезпеченні підвищення кваліфікації інформаційних працівників, а також для консолідації діяльності документаційних, інформаційних й інших комунікаційних структур на різних рівнях — національному, галузевому та регіональному. Наукові результати доцільно використовувати в навчальному процесі вищих навчальних закладів торговельного та комерційного профілів з метою здобуття знань про специфіку розвитку системи документаційного забезпечення галузі в умовах інноваційного розвитку комунікаційного середовища України.

Результати дослідження впроваджені в освітній процес кафедри документознавства та інформаційної діяльності в економічних системах вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», кафедри документознавства та інформаційної діяльності Одеського національного політехнічного університету в дисциплінах: «Документознавство», «Управлінське документознавство», «Галузеве документознавство», «Професійно-ділові комунікації», «Соціальні комунікації», практичній діяльності торговельних підприємств, про що свідчать акти про впровадження.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, у якій викладено наукові ідеї автора, авторський підхід до розробки основних положень.

Усі наукові результати, викладені в дисертаційному дослідженні, і ті, що оприлюднені в наукових фахових виданнях України, отримані автором особисто. Всі роботи написані автором самостійно. Дисертація не містить матеріалів кандидатського дослідження на тему: «Видавнича та інформаційно-бібліографічна діяльність просвітницьких осередків Полтавщини (другої половини XIX — початку XX ст.)» (Київ, 2001).

Апробація результатів дисертації. Головні наукові положення, висновки і результати дисертаційного дослідження оприлюднено на наукових, науково-практичних конференціях міжнародного, всеукраїнського та регіонального рівнів: «Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття» (Одеса, 2012, 2013, 2014, 2015); «Соціальні комунікації в інтеркультурному просторі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів» (Київ, 2014); «Електронний документ: актуальні завдання та практичне впровадження (Життєвий цикл електронного документа)» (Київ, 2012); ICS-2012, ICS-2015 (Львів); «Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку» (Харків, 2012); «Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері» (Донецьк, 2014); «Актуальні питання сучасної науки» (Херсон, 2014); «Якість вищої освіти: чинники формування конкурентоспроможності випускників» (Полтава, 2014, 2015); «Структурні зміни у суспільстві та економіці під впливом комунікацій та інформації» (Полтава, 2016); «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД» (Переяслав-Хмельницький, 2013); «Актуальні проблеми сучасного документознавства: методологія та практика підготовки фахівців із документознавства та інформаційної діяльності» (Полтава, 2014); «Людина в інформаційному просторі» (Кременчук, 2014); «Культура та інформаційне суспільство XXI століття» (Харків, 2015); «Проблеми формування інформаційної культури особистості» (Маріуполь, 2013, 2014); «Освіта і наука в Україні» (Дніпропетровськ, 2013).

Публікації. Результати дисертації опубліковані в 62-х публікаціях, з яких 59 одноосібні. Серед них: 1 одноосібна монографія, 3 колективні монографії, 4 навчально-методичних посібників, 27 статей у наукових журналах і збірниках наукових праць, серед них — 21 стаття — у наукових фахових виданнях України, 6 статей — у зарубіжних наукових фахових виданнях, 25 тез доповідей на міжнародних, усеукраїнських і регіональних наукових конференціях.

Структура дисертації зумовлена метою та завданнями дослідження, логікою викладу його результатів. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел з 562 наймену-

вань (69 стор.) і 27 додатків (45 стор.). Текст дисертації проілюстровано 29 рисунками та 29 таблицями. Загальний обсяг дисертації 476 стор. Основний текст викладено на 362 стор.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації, доведено її актуальність, показано зв'язок з науковими програмами і планами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, теоретико-методологічні засади дослідження, сформульовано наукову гіпотезу. Розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача, наведено відомості про апробацію результатів дисертації та публікації автора.

У **першому** розділі «**Теоретичні та методологічні основи дослідження систем документації в торговельній галузі**», який складається із трьох підрозділів, висвітлено розвиток наукових поглядів на систему документаційного забезпечення торговельної галузі, обґрунтовано методологію і методи дослідження, визначено термінологічні основи досліджуваної предметної сфери.

На основі аналізу наукових публікацій за темою дослідження виявлено проблемну ситуацію у сфері теоретичного осмислення сучасного стану розвитку системи документації в торговельній галузі України, суть якої полягає в: збільшенні джерел торговельної інформації і недостатньому впорядкуванні галузевих інформаційно-документних ресурсів; в інтенсивному розвитку галузевих електронних документів та необґрунтованості нормативного забезпечення класифікації торговельної документації; необхідності формування ефективної системи документаційного супроводу торговельної галузі і надійного організаційного та технологічного інструментарію її реалізації.

Особливе значення для вирішення досліджуваної проблеми мають наукові праці провідних українських документознавців: В. В. Бездрабко, Л. А. Дубровіної, С. Г. Кулешова, Н. М. Кушнарєнко, Ю. І. Палехи, М. С. Слободяника, Г. М. Швецової-Водки та інших, у яких обґрунтовано сучасні концепції документознавства, зокрема галузевого, а також перспективні напрями подальшого розвитку документознавчих досліджень. Основні закономірності документних потоків і масивів, серед них і галузевого спрямування, виявлено в наукових працях Ю. М. Столярова, Н. М. Кушнарєнко, А. А. Соляник, С. Г. Кулешова, Є. А. Плешкевича, М. С. Ларькова та ін.

З'ясовано, що галузеве документознавство, яке вчені виокремлюють у структурі науки про документ, розглядається як науковий напрям,

об'єктом вивчення якого є система документації, створюваної у відповідних сферах (або галузях) соціальної діяльності. У межах систем та підсистем галузевої документації, зокрема господарського блоку, визначається місце торговельної документації як її підсистеми (Ю. І. Палеха). Об'єднання різних блоків, систем (підсистем) документації зумовлене потребами практичної діяльності або сталістю розроблених видів класифікаційних схем. Блоки управлінських (корпоративних) і галузевих (професійних) систем документації становлять єдину систему документаційного забезпечення певної сфери діяльності, що дозволило виокремити в структурі галузевого документознавства теоретико-прикладний напрям — торговельне документознавство.

У системі документознавчих наукових дисциплін торговельне документознавство належить до економічного документознавства. Крім того, воно пов'язане з галузевим документознавством, є його підсистемою. На рівні поняттєвого апарату, питань генези і виявлених закономірностей воно пов'язане із загальним документознавством. Такий підхід дозволяє визначити принципи виокремлення системи торговельної документації, охарактеризувати елементне (документне) наповнення системи; розглянути внутрішньосистемні і міжсистемні зв'язки; проаналізувати функціональне призначення системи документаційного забезпечення торговельної галузі.

Документаційне забезпечення торговельної галузі є підсистемою економічної системи документаційного забезпечення, яка водночас є підсистемою галузевої складової загальної системи документації.

Питання розвитку галузевої документації, зокрема торговельної, вчені та фахівці вважають невід'ємним компонентом галузевих документних комунікацій. Обґрунтування концепції стратегічного розвитку комерції в сучасних ринкових умовах, у яких функціонує торговельна документація, досліджують Л. І. Абалкін, В. А. Абчук, Л. Л. Авдєєнко, Я. М. Антонюк, В. В. Апопій, А. Л. Анчишкін, Л. К. Бабенко, С. І. Виноградова, А. М. Виноградська, Н. О. Власова, Я. Л. Гончарук, Ю. В. Гуняков, М. М. Дупай, Н. О. Криковцева, Л. С. Курська, Л. А. Лігоненко, Л. Г. Ліпич, А. А. Мазаракі, Н. П. Михайлишин, І. П. Міщук, Л. В. Осіпова, Т. Ю. Серьогіна, І. М. Сіняєва, Н. Г. Ушакова, Ю. М. Хом'як, Д. О. Черніков та ін.

Торговельна документація, переважно використовується в економічній сфері, розглядається в контексті класифікаційної характеристики документів (стандарты, електронні документи в торгівлі); визначень окремих видів торговельної документації (господарських договорів, первинно-облікової торговельної документації, біржових угод, лізингу,

маркування товарної продукції та ін.). Серед різноманіття функціонуючої торговельної документації науковці особливу увагу приділяють господарським договорам, які є основою документального супроводу господарської діяльності торговельної галузі (акти цивільного та господарського законодавства України — Цивільний і Господарський кодекси, які містять вимоги до господарських договорів: ст. 6, 10, 655, 712, 715, 716, глави 68, 69, 76 Цивільного кодексу України). Учені-економісти акцентують увагу на питаннях інформаційного забезпечення підприємств, зокрема особливостях використання інформаційних ресурсів на підприємствах торгівлі; формування та використання інформаційних ресурсів і моделей у системі планування діяльності виробничо-торговельного підприємства та ін.

Методологічно важливими для дослідження є базові положення теорії соціальних комунікацій, які обґрунтовують значення документних комунікацій у сучасному суспільстві, місце електронних документних ресурсів у міжнародній інформаційній взаємодії. Серед авторів концепцій соціальної комунікації слід назвати: В. М. Горового, В. О. Ільганасву, В. П. Конецьку, В. В. Різуна, А. В. Соколова, О. М. Холода, Є. Л. Шапіро та ін.

Окреслено коло питань, що стосуються існуючого поняттєвого та нормативно-правового механізмів інформаційного забезпечення сучасних потреб торговельної та комерційної діяльності. Зазначено, що в дослідженні розрізняються поняття «торговельна діяльність» та «комерційна діяльність»; торгівля розглядається як «форма товарно-грошового обміну та сфера обігу товарів і послуг», її розвиток і функціонування зумовлені існуванням товарного виробництва, що зумовлює необхідність товарно-грошового обміну та перенесення товару зі сфери виробництва у сферу споживання. Поняття «комерційна діяльність» тлумачиться ширше, охоплює не тільки торговельну, а й інші види підприємницької діяльності, що свідчить про багатоаспектність змісту цього терміна.

Дослідження будь-якої галузевої документації передбачає використання пізнавальних можливостей системного підходу щодо визначення обсягу та змісту базових ключових понять. Специфіка інформаційно-документаційного забезпечення зумовлена галуззю, на яку й спрямоване таке забезпечення. Теоретична необґрунтованість розробок у документознавчому напрямі дослідження торговельної галузі України потребує визначення та уточнення базових термінів предметної сфери діяльності, серед яких: «торговельна документація», «система доку-

ментаційного забезпечення торговельної галузі України», «торговельна документація на електронних носіях інформації», «торговельна інформація», «документаційне забезпечення галузі» та ін. Вивчення наукових поглядів на розвиток торговельної документації свідчить, що її розгляд на рівні загально — документознавчих концепцій є недостатнім.

Застосування метатеорії соціальної комунікації та теорії загального документознавства вможливило різноаспектно дослідити специфіку системи документаційного забезпечення торговельної галузі. Головні положення метатеорії соціальної комунікації та документознавчих концепцій визнані як теоретичне підґрунтя цього дослідження. Визначено базові методологічні підходи до дослідження галузевої документаційної системи, а саме: соціокомунікативний, системний, інформаційний та ін. Застосування соціокомунікативного та системного підходів надало змоги визначити структуру та взаємозв'язки складових системи документаційного забезпечення торговельної галузі, її відмінності від інформаційно-комунікаційних систем; виявити склад, ознаки та властивості потоків галузевої документації, фактори, що впливають на їх функціонування в умовах інформатизації та глобалізації.

Використання методологічних підходів сприяло формуванню нових наукових поглядів на систему документаційного забезпечення досліджуваної галузі, розвиток якої залежить від вирішення комплексу загальних теоретико-методичних і прикладних проблем, що вможливило виокремити цю систему в самостійний об'єкт дослідження, важливу предметну сферу галузевого документознавства. Торговельне документознавство — це науково-прикладний напрям, який виник на стику економіки і документознавства і досліджує документ як джерело відображення специфіки функціонування галузі. Торговельне документознавство слід визнати цілісною інтегративною системою знань про різноманітні види документів, що функціонують у торговельній галузі, а також про засоби, методи і технології виготовлення, збирання, опрацювання, використання, зберігання, передачі документальних даних у часі та просторі.

У другому розділі «**Документаційне забезпечення як складова комунікаційного середовища торговельної галузі**», який складається з двох підрозділів, розглянуто особливості розвитку комунікаційного середовища торговельної та комерційної діяльності, місце галузевої документації в комунікаційних процесах сфери торгівлі.

На основі структурно-функціонального аналізу галузевого комунікаційного середовища виявлено основні підсистеми економічних, торговельних, комерційних, маркетингових, рекламних та інших комуніка-

цій, що супроводжуються специфічними видами документів. Доведено, що торговельна галузь тісно пов'язана із системою комунікацій, у межах якої здійснюється масштабна робота, спрямована на забезпечення її потреб в інформації. Підкреслено, що комунікаційна основа торговельної діяльності ґрунтується на функціонуванні її складових — торговельного процесу та торговельних операцій, які здійснюються з метою забезпечення ефективного обміну товарами та послугами. До складу суб'єктів торговельної діяльності входять виробники товарної продукції, споживачі, торговельні і фінансові посередники, які продукують торговельні операції товарообміну і купівлі-продажу. Торговельні операції і торговельний процес як сукупність прийомів, способів спрямовані на забезпечення організаційних, економічних, соціальних, правових аспектів системи товарно-грошового обміну на основі галузевої системи торговельної документації. Торговельна діяльність є відкритою комунікаційною системою, що має ознаки самоорганізації, єдину мету, ієрархічність побудови, великі обсяги реалізації торговельної продукції, здійснюється на основі комунікативної взаємодії між суб'єктами торговельної галузі, її зовнішніми і внутрішніми підсистемами. Особливе значення мають маркетингові комунікації, які розглядаються як управлінські важелі з просування товару на всіх етапах: до продажу, у момент продажу, під час споживання, після споживання.

Виявлено структурні компоненти комунікаційного середовища торговельної діяльності, серед яких особливе місце посідають документні комунікації, система яких забезпечує рух ідентифікуючої та супровідної товарної інформації в часі та просторі через створення, опрацювання, зберігання та розповсюдження торговельної документації. Документні комунікаційні технології є одним із основних інструментів, за допомогою яких торговельні підприємства досягають і утримують конкурентне становище на ринку. На основі галузевої системи торговельної документації (супровідної і ідентифікуючої) вони перебувають у єдиному комунікаційному просторі з виробниками, посередниками та споживачами товарної продукції, котрі формують замовлення на товарну продукцію, укладаючи господарські договори на постачання і збут, відповідно до попиту і пропозиції споживачів за допомогою маркетингових комунікацій, вступаючи в боротьбу за споживача із конкурентами, ефективно впливають на споживача торговельної продукції. Торговельна галузь тісно пов'язана із системою комунікацій, у межах якої здійснюється масштабна робота, спрямована на документальне забезпечення її потреб в обміні інформацією. Комунікативна взаємодія суб'єктів торговельної діяльності залежить від факторів зовнішнього і

внутрішнього середовищ, сконцентрована на галузевій системі торговельної документації як основи їх функціонування в торговельній галузі. Торговельна інформаційна комунікація опосередкована документом, який слугує каналом комунікації, засобом передачі інформації від комуніканта (виробника) — реципієнту (споживачеві).

Константовано, що торговельна документація, виконуючи інформативну, комунікативну, соціальну, кумулятивну, управлінську, облікову, правову функції, забезпечує налагодження комунікативних відносин і зв'язків торговельних підприємств. Доведено, що функціонування документної комунікації базується на безперервному потоці галузевої документації, що рухається по комунікаційних каналах від комунікантів до реципієнтів. Документні ресурси становлять основу системи документального забезпечення комунікаційного середовища торговельної галузі України, перебувають під впливом факторів не лише внутрішнього, а й зовнішнього середовища: місця розташування, сезонності, циклічності, масштабності торговельного виробництва, особливостей організації торгово-технологічного процесу, асортиментного профілю торговельних підприємств та ін. Підкреслено, що галузева система торговельної документації є документною базою оптимізації системи документального забезпечення комунікаційного середовища торговельної галузі України.

У третьому розділі «**Класифікація торговельної документації: проблеми впорядкування та уніфікації**», який складається з двох підрозділів, охарактеризовано сучасне нормативно-правове забезпечення класифікації торговельної документації України; багатоаспектно проаналізовано різновиди торговельних документів, у контексті яких розглядаються особливості договірно-контрактних документів, галузевих електронних документів у класифікаційних схемах торговельної документації, а також документації із комерційної логістики.

Обґрунтовано наукові підходи щодо вирішення проблем нормативного гарантування класифікації торговельної документації. Основою систематизації торговельної документації є змістова ознака і функціональна належність. Оскільки торговельна документація функціонує в межах торговельної діяльності, її різноманіття пов'язане зі змістом цієї сфери економіки країни, тому основна увага приділяється саме змістовій класифікаційній ознаці.

На основі ретельного аналізу Державного класифікатора управлінської документації ДК 010-98, який містить класифікацію документів, розроблену для практичного використання в роботі з документами, зокрема торговельними, виявлено низку невирішених питань щодо узго-

дженості класифікації наявної функціонуючої торговельної документації в означеній галузі та наявними галузевими класифікаторами і стандартами. За результатами аналізу наявного переліку торговельної документації в ДКУД ДК 010-98 з'ясовано, що важливішу частку за кількістю торговельної документації становлять документація первинного обліку в роздрібній, оптовій торгівлі та громадському харчуванні (88 назв) і документація з вивчення попиту (22 назви) в 09 класі «Торговельна документація». Крім того, 10-й клас «Зовнішньоторговельна документація» є найчисельнішим і найрозвиненішим (15 назв) в оперативно-комерційній документації, зокрема це контракти експорту й імпорту, додатки до контрактів; повідомлення про укладання контракту; свідоцтва про реєстрацію міжнародних торгів та ін. Отже, в ДКУД ДК 010-98 зазначено 155 назв торговельної документації. Підсумовано, що найрозвиненішою є класифікація зовнішньоторговельної документації.

З'ясовано, що стандарти та сертифікати відіграють провідну роль у системі класифікації торговельної документації, оскільки фрагментарно подають галузеву термінологію, створюють основу для узгодженості державних і європейських стандартів та ін. Водночас доведено, що основоположних стандартів, які б визначали організаційно-методичні положення функціонування торговельної документації, наразі не існує. Серед 18 чинних в комерції державних класифікаторів лише в Державному класифікаторі управлінської документації ДК 010-98 (8 і 9 класи) відображена внутрішньоторговельна і зовнішньоторговельна документація, проте не розкрита система торговельної документації, яка наразі функціонує в галузі. Отже, торговельна документація являє собою складну спеціалізовану підсистему економічної системи документації, яка характеризується багатьма параметрами і показниками, що і зумовлює роль уніфікації як одного з дієвих напрямів удосконалення документального забезпечення торговельної діяльності.

З'ясовано, що основу документних ресурсів торговельної діяльності становить галузева система торговельної документації, до складу якої входять численні різновиди документів зі специфічним змістовим та функціональним призначенням. Запропонована класифікація торговельної документації, що охоплює 24 види галузевих документів, основою поділу яких є зміст і функціональна належність. Серед основних із них: договірно-контрактні, лізингові, логістичні, розрахункові, маркетингові документи, що належать до торговельної документації за призначенням, де основна увага сконцентрована на господарських договорах, контрактах, біржових угодах, які входять до класу договірно-

контрактних документів міжнародної, внутрішньої, оптової, роздрібною торгівлі; рахунки-фактури, коносаменти, чеки, банківські перекази, інкасо, акредитиви, вексельні форми — це розрахункові документи, які змінюють первинно-облікову торговельну документацію, усуваючи подвійну підпорядкованість документів зазначеного виду (чеків, рахунку-фактури); транспортні, товаросупровідні, складські документи, що належать до класу логістичних; договори купівлі-продажу між лізингодавцем і постачальником; кредитна угода з банком, зі страхування майна, переданого в лізинг; технічного обслуговування обладнання й акту приймання-передачі об'єктів лізингу в експлуатацію є основою лізингових документів; документне оформлення реклами товарної продукції належить до класу маркетингових документів.

На основі кількісно-якісного аналізу звітно-планової документації торговельних мереж України за останні три роки («Фуршет», «АТБ-Маркет», «Копійка», «Сільпо»), з огляду на наявність різновидів торговельної документації, з'ясовано, що першість за кількісними показниками серед торговельної документації посідають господарські договори (90): серед яких 46 — господарські договори за різними класифікаційними ознаками, 14 — біржові угоди, 30 — контракти. Друга позиція — документи із комерційної логістики — 71 документ; грошові й товарні документи, що засвідчують майнові права — 43, серед яких 31 різновид векселів, акції, облігації, чеки, депозити й інвестиційні сертифікати, акцепти, паї, ноги, бони, комерційні папери, коносаменти, варанти (складські свідоцтва) — 12. Документи орендних і лізингових операцій — це 32 лізингові угоди й акти приймання-передачі об'єктів лізингу в експлуатацію. До первинно-облікової торговельної документації належать 10 документів, серед яких: розпорядчих — 2; виконавчих — 1; комбінованих — 2; бухгалтерського оформлення — 2; разових — 2; накопичувальних — 1. До тендерної документації належать: запрошення до участі в конкурсі, інструкція постачальникам, замовлення на поставку продукції та технічні вимоги до продукції, основні умови контракту. Однакові позиції за кількісними показниками — 4 — це документи сумісної діяльності комерційних підприємств, документи в міжнародній торгівлі й дозвільні документи на здійснення торговельної діяльності. Необхідно зважити й на функціонуючу в галузі організаційно-розпорядчу документацію (28 основних документів).

Виявлено понад 263 видів і різновидів торговельної документації, що функціонують у торговельній галузі України. Визначено, що в Державному класифікаторі управлінської документації ДК 010-98 (8 і 9 класи) зазначено 155 назв торговельної документації, отже, залишають-

ся не врахованими 108 назв. З'ясовано, що до видового складу торговельної документації належать зовнішньоторговельні контракти, рахунки-фактури, чеки, що є комбінованими документами: зовнішньоторговельні контракти одночасно належать як до господарських договорів, так і до документів у міжнародній торгівлі; рахунки-фактури — до первинно-облікової документації і документів з комерційної логістики; чеки — до первинно-облікової документації, до грошових і товарних документів, що засвідчують майнові права. Торговельна документація взаємопов'язана з фінансовою, бухгалтерською та іншими видами галузевої документації. Зазначено, що до багатьох видів торговельної документації не визначено вимоги стосовно наповнення реквізитами.

Констатовано, що найчисельнішими є господарські договори, які розглядаються як універсальна форма опосередкування товарно-грошових відносин і основа їх функціонування. З'ясовано, що основою класифікації господарських договорів є десять класифікаційних ознак (зміст, юридична підстава укладання, спосіб виникнення, кількість учасників договору, термін дії, організаційна форма укладання, спосіб виникнення правовідносин, розподіл прав і обов'язків, терміни виконання), які разом складають 62 види господарських договорів і їх різновидів. Це: договори куплі-продажу; біржові угоди (14 назв ф'ючерсних (опціонних) та форвардних угод); контракти (13 назв). Виявлено особливості умов складання та структури договірно-контрактних документів.

З'ясовано, що документи із комерційної логістики уособлюють постійний рух документів, схожий на своєрідний внутрішній документообіг. Вони посідають друге місце серед торговельної документації в торговельній діяльності України (71 документ). Серед документів, які надають вартісну, якісну і кількісну характеристики товару найпоширенішими в торговельній діяльності є рахунки-фактури і рахунки-специфікації. Документи із комерційної логістики посідають лідируючі позиції в практичному використанні, оскільки забезпечують проведення основних торговельних операцій у галузі на підставі укладених господарських договорів, а саме: надходження товару, його вартісну, якісну оцінку, підготовку до транспортування і власне транспортування, страхування від ризиків, проходження митного контролю, зберігання, реалізацію. Зазначена група документів взаємопов'язана і взаємозалежна, що засвідчує їх належність до декількох видів: документів, які надають вартісну, якісну та кількісну характеристики товару, до митних документів і документів з платіжно-банківських операцій.

Запропоновано вдосконалити класифікацію торговельної документації на електронних носіях інформації, основою якої мають бути

блок А (характер знакових засобів фіксації інформації) і блок Б (ступінь розповсюдженості інформації). Слід зважати на тісний взаємозв'язок торговельної документації із суміжними видами галузевої документації (страховою, юридичною, бухгалтерською, банківською, фінансовою, інвестиційною тощо). Класифікація торговельної документації на електронних носіях інформації відображена в міжнародних стандартах електронного обміну даними на торговельних підприємствах (державного та міжнародного рівнів), електронній звітності, електронній комерції та ін.

У **четвертому** розділі «**Документообіг у торговельній галузі в контексті документних комунікацій**», який складається з двох підрозділів, досліджено особливості галузевого документообігу на прикладі торговельних підприємств України й електронний документообіг як технологічну основу управління галузевого документообігу.

Обґрунтовано, що система документообігу торговельних підприємств стає потужним інструментом, що здатна через управління потоками документації поліпшувати процеси ділової комунікації й корегувати поведінку всіх її учасників. Торговельна галузь України має достатньо великий обсяг документообігу, який формується з огляду на всі документопотоки за певний період часу, зазвичай, за рік. З'ясовано, що облік документопотоків здійснюється за реєстраційними формами вхідних, внутрішніх і вихідних документів, проте не лише службою діловодства, а й іншими структурними підрозділами торговельних підприємств. У великих торговельних підприємствах документообіг обліковують щомісяця на ділянках первинної обробки та відправлення за реєстраційними формами, що надає можливості визначити періоди найінтенсивнішої роботи. У невеликих торговельних підприємствах кількість документів, дані показників оформлюють довідкою-таблицею. Переважна більшість торговельних підприємств в Україні належить до третьої категорії, обсяг документообігу якої становить від 10 до 25 тис. документів на рік. Про це свідчать результати обстеження та вивчення документообігу учасників вітчизняного ринку роздрібної торгівлі, представлені іноземними торговельними мережами (сукупністю торговельних підприємств) — «Billa», «Auchan», «Metro Cash & Carry» (75 супермаркетів) і вітчизняними — «Фуршет», «Велика кишенька», «АТБ-Маркет», «Сільпо», «Еко-маркет», «Таврія-В» та інші, які функціонують у форматах дискаунтерів, супермаркетів і гіпермаркетів. Лідерство в роздрібній торгівлі України належить торговельним компаніям: «АТБ-Маркет» — 829 магазинів у 67 містах України; «Fozzy Group» — 452 магазини у 23 областях і 39 містах України, «Фуршету» і «Великий

кишені» — по 106 супермаркетів налічується в 19 областях України та ін. Усього в Україні станом на 1 січня 2016 р. мережа роздрібно́ї торгівлі за організаційними формами суб'єктів економіки налічувала 38481 магазинів, які найактивніше функціонують у великих містах України — Києві, Дніпрі, Харкові, Запоріжжі, Одесі, Львові та ін.

Підкреслено, що основними процесами галузевого документообігу є реєстрація, розгляд, виконання, узгодження, затвердження функціонуючої на торговельних підприємствах документації як засобу передачі інформації.

Обґрунтовано, що нині особливого значення набуває впровадження систем електронного документообігу у вітчизняній торгівлі, яка функціонує в комунікаційному середовищі взаємопов'язаних між собою складових, що забезпечить оперативну й ефективну взаємодію органів управління та структурних підрозділів, сприятиме зменшенню обсягу паперового документообігу. Інформаційно-комунікаційні технології в галузі вможливають здійснення дистанційного управління торговельними підприємствами, моніторинг, контрольно-аналітичну діяльність, забезпечення інформаційної підтримки прийняття управлінських рішень, інтегрування документації українських торговельних підприємств в єдине європейське і світове інформаційне середовище.

Виявлено, що на вітчизняному ринку функціонують кілька десятків програмних систем, призначених для автоматизації документаційного забезпечення управління торгівлею: «Управління торгівлею», «ІС: Розниця», «Trade Manager», «Парус», «Галактика», «Бест», «Акцент», «Інфософт», «Scala», «Concorde», «Platinum», «APR/3» та ін., які використовуються для інформаційного забезпечення управління торговельною діяльністю. Наведено характеристики 45 програмних систем із описом їх функціональних можливостей, зазначенням виду торгівлі щодо їх впровадження. Найбільша кількість із них придатна для використання в змішаній торгівлі — 60 % (27), на другому місці — у роздрібній торгівлі — 36 % (16), на третьому місці — в оптовій торгівлі — 4 % (2). Зазначено, що торговельні підприємства переважно використовують програмну систему «ІС: Підприємство 8. Управління торговим підприємством для України» на основі платформи «ІС: Підприємство 7.7», яка є найпопулярнішою в галузі за багатьма показниками. За допомогою цього програмного продукту можливо облікувати галузеву документацію: вхідні, внутрішні та вихідні документопотоки, присвоювати кожному документу штрих-код і створювати обліково-реєстраційну картку, що дозволяє контролювати маршрутизацію документів; вико-

ристовувати електронний цифровий підпис, переглядати і редагувати документи, працювати з документами будь-яких форматів; обмінюватися даними з іншими типовими конфігураціями тощо.

З'ясовано, що у вітчизняній торгівлі використовується також програмне забезпечення ТОВ «Бізнес-Інтелект» як бізнес-партнера корпорації IBM, який є розробником програмного продукту «Лотус» для торговельних підприємств південного регіону України. До складу програмного продукту «Лотус» (IBM Lotus Software), що працює з додатками Microsoft (Word, Excel, Access), входять такі програмні модулі: «БІ: Документообіг» (каталог електронних документів), «БІ: Контрагенти» (містить дані про підприємства, організації-партнери, контактні особи та ін.), «БІ: Структура» (реєстр співробітників і управління єдиним інформаційним простором підприємства), «БІ: Генератор звітів» (інструмент для відбору даних із баз «Лотус» у MS Excel), «БІ: Довідники» (містить дані для всіх додатків).

Проаналізовано понад 50 систем електронного документообігу, серед яких: програмні системи «ДІЛО», «Megapolis. Документообіг», «OPTIMA-Workflow», «Торгівля 24h Стандарт», «Айтїда Retail», «Архітектор бізнесу: Управління роздрібною торгівлею», «Вбивця черг», «POS Expert Linux Pro», «Trade Manager 5,0» та деякі інші, які, за оцінками фахівців, можна рекомендувати до впровадження в торговельній діяльності України. Водночас, динаміка розвитку національного ринку автоматизації торговельних підприємств значно відстає; на світовому ринку створюються потужніші й ефективніші системи («Oracle», «Vaan» і «JD Edwards»). Сучасні програмні системи, значно підвищуючи рівень документаційного забезпечення торговельних підприємств, відповідно до їх функціонального застосування, стають, безумовно, перспективними технологіями. Однак повністю вилучити паперові документи і перейти до електронного документообігу поки що неможливо, оскільки вітчизняні правові норми потребують від суб'єктів торговельної діяльності наявності паперових версій торговельних операцій.

У п'ятому розділі «**Стратегічні орієнтири розвитку системи документаційного забезпечення торговельної галузі України**», який складається з двох підрозділів, розроблено концептуальну модель системи документаційного забезпечення торговельної галузі; запропоновано перспективні напрями розвитку системи документаційного забезпечення торговельної галузі України.

Обґрунтовано, що передумовою формування алгоритму концептуальної моделі вдосконалення системи документаційного забезпечення торговельної галузі в Україні є інтенсифікація розвитку галузі, інтер-

нетизація середовища функціонування галузевої документної інформації, створення сприятливих умов для впровадження інновацій та формування легітимного галузевого комунікаційного середовища. Підкреслено, що модель має стати теоретичною основою для підвищення ефективності функціонування системи документаційного забезпечення торговельної галузі в Україні, спрямованої на якісний рівень її документно-інформаційного забезпечення, базуватися на її визнанні як складної інтегрованої інформаційно-документної структури. Розроблена загальна концептуальна модель функціонування системи документаційного забезпечення торговельної галузі України тісно пов'язана з її цілями, функціями й організаційною структурою, її складові взаємопов'язані з комунікаційними процесами внутрішнього і зовнішнього документаційних середовищ. Система документаційного забезпечення торговельної галузі України має складну впорядковану структуру внутрішнього й зовнішнього документних середовищ, які характеризують документаційне забезпечення галузі. Так, у внутрішньому документно-комунікаційному середовищі представлено найголовніший елемент моделі — документні ресурси торговельної галузі, де основне навантаження виконує торговельна документація. Зовнішнє документно-комунікаційне середовище — це стандарти і сертифікати якості продукції; текстове наповнення реклами товарної продукції, послуг, сировини в мас-медійних та інтернет-мережах; електронні документи (каталог продукції, прайс-аркуш на продукцію та її реєстраційна форма, форма замовлення і доставки товару, банківські платіжні картки та ін.) в електронній комерції; девізи, логотипи, символи тощо. Успішне функціонування запропонованої моделі залежить від комунікаційної здатності її складових адаптуватися до впливу зовнішніх чинників і раціонально використовувати внутрішні досягнення галузі.

Найважливішими стратегічними напрямками вдосконалення системи документаційного забезпечення торговельної галузі України є три основні вектори діяльності, а саме: створення єдиного інформаційного середовища галузі (формування уніфікованої бази документних ресурсів торговельної діяльності на основі сталої законодавчо-нормативної бази; уніфікація класифікації торговельної документації; удосконалення документаційного забезпечення зовнішнього комунікаційного середовища торговельної галузі та її складових; підвищення рівня інформаційного забезпечення торговельної діяльності, що передбачає впровадження електронного документообігу й електронних архівів.

Доведено, що перспективним напрямом функціонування електронної комерції є торгівлі інтернет-системи, які можуть здійснювати повний

торговий цикл, а головне — інтегруватися в систему автоматизації внутрішнього документообігу торговельних підприємств, що є відображенням специфічних організаційних, структурних і виробничих особливостей.

Акцентовано, що нині функціонування системи документаційного забезпечення торговельної галузі зумовлене необхідністю реформування й удосконалення документно-комунікаційного середовища, яке потребує ретельного дослідження у процесі формування ефективної, надійної системи обміну галузевою документною інформацією, яка б відповідала вимогам повноти, достатності, вірогідності, оперативності, гнучкості як однієї із найскладніших проблем торговельної галузі.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження мету дисертації досягнуто, підтверджено висунуту наукову гіпотезу, вирішено всі завдання, що дозволило дійти основних наукових висновків.

1. Ефективний документаційний супровід торговельної діяльності в умовах інформатизації суспільства та інтеграції України у світовий економічний простір потребує розроблення теоретико-методологічних засад оптимізації системи документаційного забезпечення торговельної галузі, наукового обґрунтування стратегічних орієнтирів її розвитку.

Галузева система документаційного забезпечення реалізує інформаційно-комунікаційну функцію щодо передачі знань у торговельній та комерційній сферах діяльності, має специфічні канали, засоби і форми суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що впливають на її функціонування. Об'єктивними чинниками для якісного оновлення системи документаційного забезпечення торговельної галузі стали ринкові зміни в економічному розвитку України, які потребують її раціональної організації та управління.

Новий науково-прикладний напрям — торговельне документознавство — виник на стику економічних наук і документознавства, опосередкований торговельною документацією, що відображає специфіку функціонування торговельної галузі.

Донині не виявлено спроб оцінити якість та ефективність системи документаційного забезпечення торговельної галузі України і визначити перспективи її функціонування в сучасних умовах. Актуальність проблем, пов'язаних з використанням торговельної документації в комунікаційному просторі торговельної галузі, підвищення якісного рівня її інформаційного забезпечення зумовлені необхідністю впорядкування типологічної структури галузевих інформаційно-документних

ресурсів на рівні систематизації, уніфікації та стандартизації; вдосконалення організаційних і технологічних аспектів функціонування потоків галузевої документації. Вирішення означених проблем потребує розроблення наукових засад та стратегічних напрямів удосконалення системи документаційного забезпечення торговельної галузі України.

2. Ретельний аналіз наукового доробку вітчизняних і зарубіжних документознавців, публікацій економічного спрямування свідчить, що в них висвітлено лише окремі аспекти документаційного забезпечення торговельної діяльності України. Економісти розглядають торговельну документацію: в межах супроводу основних завдань галузі — документного оформлення продажу, транспортного перевезення товарної продукції, митного оформлення, страхування, зберігання та ін.; у контексті галузевих класифікацій (стандарти, електронні документи в торгівлі) та характеристик окремих видів торговельної документації щодо правил їх укладання (господарських договорів, первинно-облікової торговельної документації, біржових угод, лізингу, маркування товарної продукції та ін.). Серед різноманіття функціонуючої торговельної документації науковці виокремлюють господарські договори, які є основою господарської діяльності в торговельній галузі. У наукових підходах до типології та класифікації торговельної документації не визначені вимоги до їх уніфікації та стандартизації, немало документознавчих проблем не вирішено. Питання функціонування торговельної документації розкриті побіжно і фрагментарно. Система документаційного забезпечення торговельної галузі в Україні з наукових позицій документознавства комплексно не досліджена.

3. Аналіз поняттєво-категоріального апарату дослідження дозволив сформулювати вихідні принципи, що стали основою галузевого документознавчого терміноутворення. На основі розгляду різних тлумачень галузевих понять «торгівля» та «комерція» визначено, що перше поняття розглядається як вужче стосовно другого, яке охоплює не тільки торговельну, а й інші види підприємницької діяльності. Торговля розуміється як форма товарно-грошового обміну та сфера обігу товарів і послуг, а її розвиток зумовлений існуванням товарного виробництва, що диктує необхідність товарно-грошового обміну та перенесення товару зі сфери виробництва у сферу споживання.

Термінологічний аналіз ґрунтується на використанні та вивченні офіційних документів: законів, стандартів, інших нормативно-правових документів, які містять загальні визначення термінів торгівлі, комерції і документного супроводу. Компаративний аналіз документознавчої

термінології дозволив суттєво уточнити систематизування та класифікування торговельної документації як на паперових, так і електронних носіях, упорядкувати основні підходи щодо розгляду базових понять торговельного документознавства з використанням дванадцяти основних чинних національних стандартів.

4. Використання методологічного інструментарію системного, соціокомунікативного, інформаційного підходів, а також комплексу дослідницьких методів: джерелознавчого, термінологічного, моделювання та інших уможливив запобігти фрагментарності й описовості наукової розробки проблеми, розробити теоретико-методологічне підґрунтя вдосконалення системи документаційного забезпечення торговельної галузі України як комплексу наукових знань про сутність, функції, поняттєвий апарат, закономірності, концептуальну модель досліджуваної системи і стратегічні напрями її розвитку. Теоретична та методологічна база дослідження, зумовлена базовими положеннями соціокомунікативної парадигми розвитку документознавства, дозволила вивчити об'єкт дослідження як один із проявів функціонування системи документальних комунікацій; сприяла систематизації поглядів стосовно створення галузевої документаційної системи в умовах сучасного інформаційного простору, концептуальному осмисленню об'єктивних процесів розвитку та функціонування системи документаційного забезпечення торговельної галузі України.

5. Структура галузевого комунікаційного середовища системно охоплює комплекс комунікаційних підсистем: економічних, торговельних, комерційних, маркетингових, рекламних та ін. Комунікаційне середовище торговельної галузі України функціонує на основі сталих комунікативних зв'язків між суб'єктами торговельної діяльності: виробниками і споживачами товарної продукції, торговельними і фінансовими посередниками, які взаємодіють між собою через інформаційні потоки. Ієрархічна система побудови і функціонування торгівлі визначає структуру її документно-комунікативної моделі, поєднує процеси товарної політики в торговельній діяльності країни. Особливістю комунікаційного середовища торгівлі є функціонування численних комунікантів і реципієнтів, зв'язки яких забезпечує торговельна документація. Визначено важливе місце в цьому середовищі ідентифікуючої торговельної інформації та її матеріальних носіїв — торговельної документації, яка представлена значною кількістю різновидів, що в динамічних процесах функціонування інформації формують галузеву систему документних комунікацій. Основу документаційного забезпечення функціонування комунікаційного середовища торговельної галузі України становлять

документні ресурси, де торговельна документація представлена документними фондами, документними масивами і документопотоками, що перебувають під впливом факторів зовнішнього і внутрішнього середовища: сезонності, циклічності, масштабності торговельного виробництва, галузевої підпорядкованості, особливостей організації торгово-технологічного процесу, асортиментного профілю торговельних підприємств та ін.

6. Нормативно-правове забезпечення класифікації торговельної документації характеризується великою кількістю параметрів і показників, що зумовлює необхідність уніфікації класифікації досліджуваної документації як дієвого засобу вдосконалення системи документаційного забезпечення торговельної галузі України. Нормативно-правове законодавство України регулює функціонування економіки держави, зокрема й торгівлі, охоплює близько 50 державних нормативно-правових актів: Закони України, Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, Господарський, Цивільний, Митний кодекси України, накази міністерств України, правління Національного банку України, проте базових галузевих законів, які б визначали організаційно-методичні засади функціонування системи документаційного забезпечення торговельної галузі України, уніфікували діловодні процеси, систему стандартизації і сертифікації, класифікації й кодування галузевої документної інформації, немає, що нині є актуальною проблемою.

У галузевому документознавстві не розроблено базових стандартів, які б визначали організаційно-методичні положення функціонування системи документаційного забезпечення торговельної галузі України. У Державному класифікаторі управлінської документації ДК 010-98 8 і 9 класи подано 155 назв торговельної та зовнішньоторговельної документації, які не відповідають наразі функціонуючій документації, різновидів якої значно більше.

7. Типо-видовий склад торговельної документації складає близько 300 назв, серед яких: господарські договори, документи із комерційної логістики, грошові й товарні документи, що засвідчують майнові права, документи орендних і лізингових операцій, первинно-облікова торговельна документація, тендерна документація, документи сумісної діяльності комерційних підприємств, документи в міжнародній торгівлі, дозвільні документи на здійснення торговельної діяльності та ін.

Для впорядкування і систематизації різноманіття торговельної документації базовими класифікаційними ознаками визначено зміст документа та його функціональну належність (супровідна й ідентифікуюча торговельна документація).

Класифікація торговельної документації за змістом містить дев'ять основних видів документів: господарські договори, документи із комерційної логістики, документи в міжнародній торгівлі, комерційні документи орендних і лізингових операцій, документи сумісної діяльності комерційних підприємств, грошові й товарні документи, що засвідчують майнові права, тендерну документацію, первинно-облікову торговельну документацію, дозвільні документи на здійснення торговельної діяльності. Найчисельнішими є господарські договори — більше 40 видів і 90 назв, які є основою торгівлі України. ДКУД ДК 010-98 містить 155 назв торговельної документації, на відміну від 300 назв наразі функціонуючої.

Запропонована фасетно-блочна система класифікації торговельної документації на електронних носіях інформації, яка має два блоки: за характером знакових засобів фіксації інформації та ступенем розповсюдженості інформації. Для специфікації пошукового образу торговельної документації на електронних носіях інформації використано десять фасетних ознак: спосіб документування інформації, організація даних, надання юридичної чинності, інформаційна складова документа, характер обігу документа, ступінь завершеності, ступінь згортання інформації, місце походження, формат подання інформації. Нині набуває актуальності проблема розробки на загальнодержавному рівні та прийняття універсальної галузевої уніфікованої класифікації, яка б повно відображала всі функціонуючі різновиди торговельної документації.

8. Галузевий документообіг є каналом передачі документної інформації в торговельній діяльності. Торговельна документація наявна в усіх складових документних ресурсів, є основою оптимізації інформаційного забезпечення комунікаційного середовища торговельної галузі України. На законодавчому рівні контроль за укладанням, узгодженням, розповсюдженням торговельної документації здійснюють Кабінет Міністрів України, Національний банк України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство фінансів України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство юстиції України, Міністерство транспорту України та ін. Документні ресурси, інформаційні технології, документальне забезпечення маркетингових комунікацій, документна ідентифікація товарної інформації і документальне забезпечення якості товарної продукції як складові внутрішнього та зовнішнього документно-комунікативного середовища є основою системи документального забезпечення торговельних підприємств. Рівень інформаційних технологій суттєво впливає і визначає якість функціонування комерційно-торговельних і документних комунікацій (автоматизація

електронного документообігу, оперативність опрацювання, доступу, пошуку документації і її зберігання в електронних архівах, уніфікація форм ведення електронної документації в торгівлі, програмне забезпечення та ін.).

Перехід торговельних підприємств до електронного документообігу й автоматизованого діловодства з єдиними форматами обміну електронними документами й уніфікованим переліком реквізитів уможливить вільний обмін торговельною інформацією. Автоматизація ділових і архівних підрозділів торговельних підприємств, створення інформаційно-документної мережі галузі із залученням комп'ютерних технологій вирішать питання оперативного доступу до галузевої документної інформації; допоможуть узгодити класифікацію наявної функціонуючої торговельної документації із галузевими класифікаторами і стандартами.

9. Концептуальна модель системи документаційного забезпечення торговельної галузі України потребує концепції вдосконалення галузевої інформаційно-документної системи, базованої на інноваційно-комунікативній парадигмі створення єдиного галузевого інформаційного (торговельного) простору. Модель розроблена відповідно до Концепції розвитку внутрішньої торгівлі України, в якій наголошено на важливості інформаційного забезпечення галузі та необхідності впровадження інформаційних систем, орієнтованих на надання повної, достовірної, своєчасної інформації в межах торговельної діяльності.

Запропонована концептуальна модель складається із двох взаємопов'язаних між собою інформаційно-комунікаційних підсистем: внутрішньої (документні ресурси, інформаційні технології, галузева система торговельної документації) та зовнішньої (документаційне забезпечення маркетингових комунікацій, якості продукції, електронної комерції; корпоративної культури персоналу). Модель охоплює такі підсистеми забезпечення:

- інформаційну (галузеві та міжгалузеві документні ресурси та потоки (на паперових та електронних носіях інформації), архівні фонди, служби діловодства та служби документаційного забезпечення управління; споживачі документної інформації);

- технологічну (інформаційні технології обробки галузевої інформації (технічне та програмне забезпечення), інтернет-технології та сервіси; системи електронного документообігу, корпоративні комерційні інформаційні системи, інформаційно-аналітичні системи та ін.);

– нормативно-законодавчу (уніфіковані стандарти, сертифікати з документаційного забезпечення якості продукції торговельних підприємств; маркетингових комунікацій; електронної комерції тощо);

– організаційну (створення єдиної галузевої системи документаційного забезпечення торговельних підприємств України на основі інтернет-мережі; об'єднання зусиль різних суб'єктів інформаційно-документаційної інфраструктури для підтримки інноваційного розвитку торговельної та комерційної діяльності; вдосконалення підготовки документознавців для торговельної сфери діяльності тощо).

Здійснене дослідження не вичерпує повністю проблем удосконалення системи документаційного забезпечення торговельної галузі. Перспективні напрями подальшої розробки проблеми передбачають: дослідження документознавчих проблем удосконалення сертифікації і стандартизації галузевих джерел інформації в електронній комерції; розроблення механізмів інформаційно-аналітичного опрацювання міжнародних електронних документів у торговельній галузі. Документна специфіка торговельної діяльності зумовлює необхідність вивчення теорії і практики професійної роботи з документами, специфічних різновидів документів, пов'язаних зі сферами їх створення та функціонування; знання структур і закономірностей розвитку галузевих документних потоків, масивів, ресурсів як майбутніми документознавцями, так і фахівцями торговельної галузі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Шевченко О. В. Розвиток торговельної документації в Україні: документознавчий аспект : монографія / О. В. Шевченко. — Полтава : Копі-центр, 2016. — 319 с.

Статті в фахових виданнях України

2. Дроздова (Шевченко) О. В. Перспективна модель функціонування електронного документообігу торговельних підприємств / О. В. Дроздова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2013. — № 3. — С. 66–71.

3. Дроздова (Шевченко) О. В. Документне забезпечення діяльності ринків України: комунікативний аспект / О. В. Дроздова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2013. — № 4. — С. 29–37.

4. Дроздова (Шевченко) О. В. Особливості функціонування документних комунікацій комерційних підприємств (на прикладі первинних документів господарських операцій) / О. В. Дроздова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2014. — № 1. — С. 17–22.

5. Дроздова (Шевченко) О. В. Термінологічні проблеми торговельної документації / О. В. Дроздова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2014. — № 2. — С. 23–28.

6. Дроздова (Шевченко) О. В. Інноваційний потенціал в документальному середовищі комерційних підприємств / О. В. Дроздова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2014. — № 3. — С. 37–46.

7. Дроздова (Шевченко) О. В. Сучасні погляди на проблему уніфікації та стандартизації торговельної документації / О. В. Дроздова // Вісн. Харків. держ. акад. культури : зб. наук. пр. — Харків, 2014. — Вип. 43. — С. 220–227.

8. Дроздова (Шевченко) О. В. Складові системи документних комунікацій в комерційній діяльності: особливості функціонування / О. В. Дроздова // Вісн. Харків. держ. акад. культури : зб. наук. пр. — Харків, 2014. — Вип. 44. — С. 140–148.

9. Шевченко О. В. Документаційне забезпечення біржової діяльності та особливості класифікації біржових угод / О. В. Шевченко // Вісн. Харків. держ. акад. культури : зб. наук. пр. — Харків, 2014. — Вип. 45. — С. 114–122.

10. Шевченко О. В. Сучасні проблеми нормативного забезпечення класифікації торговельної документації / О. В. Шевченко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2014. — № 4. — С. 51–57.

11. Шевченко О. В. Проблемні питання дослідження наукових поглядів на торговельну документацію / О. В. Шевченко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2015. — № 2. — С. 21–30.

12. Шевченко О. В. Особливості розробки концептуальної моделі системи документального забезпечення комерційної діяльності України / О. В. Шевченко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2015. — № 3. — С. 58–68.

13. Шевченко О. В. Визначення місця електронного документа в електронній комерції / О. В. Шевченко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2015. — № 4. — С. 63–70.

14. Шевченко О. В. Специфіка функціонування електронного документообігу в комерційній галузі (на прикладі системи преміум класу «ДІЛО») / О. В. Шевченко // Вісн. Харків. держ. акад. культури : зб. наук. пр. — Харків, 2015. — Вип. 46. — С. 72–82.

15. Шевченко О. В. Документаційна культура як складова корпоративної культури комерційної діяльності вітчизняних підприємств (Documentation culture as an element of corporative culture in Ukrainian enterprises commercial activities) / О. В. Шевченко // Вісн. Харків. держ. акад. культури : зб. наук. пр. — Харків, 2015. — Вип. 47. — С. 141–150.

16. Шевченко О. В. Актуальні проблеми документної лінгвістики галузевого документознавства (на прикладі розгляду торговельної документації) / О. В. Шевченко // Діалог : Медіа-студії : зб. наук. пр. — Одеса, 2014. — Вип. 18/19. — С. 315–323.

17. Шевченко О. В. Місце електронного документа в класифікаційних схемах торговельної документації / О. В. Шевченко // Діалог : Медіа-студії : зб. наук. пр. — Одеса, 2015. — Вип. 20. — С. 265–275.

18. Шевченко О. В. Актуальна проблематика розробки концептуальної моделі системи документаційного забезпечення комерційного підприємства із застосуванням інформаційних технологій / О. В. Шевченко // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. — 2014. — № 4. — С. 157–163.

19. Шевченко О. В. Інформатизація документних ресурсів комерційної діяльності / О. В. Шевченко // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. — 2015. — № 1. — С. 32–38.

20. Шевченко О. В. Методичні підходи до визначення стратегічних напрямів удосконалення системи документаційного забезпечення комерції України / О. В. Шевченко // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. — 2015. — № 2. — С. 9–16.

Статті в міжнародних наукових виданнях

21. Дроздова (Шевченко) О. В. Документаційне забезпечення якості продукції торговельних підприємств (на прикладі розгляду стандартів і сертифікатів якості) / О. В. Дроздова // British Journal of Science, Education and Culture. — 2014. — № 1 (January–June), vol. 2. — P. 595–600.

22. Дроздова (Шевченко) О. В. Документаційне забезпечення рекламної діяльності торгівлі в Україні / О. В. Дроздова // Canadian Journal of Science, Education and Culture. — 2014. — № 1 (5), vol. 2. — P. 570–576.

23. Дроздова (Шевченко) О. В. Особливості укладання договорів у торговельній галузі України / О. В. Дроздова // Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Science. — 2013. — I (2), is. 12. — P. 222–227.

24. Дроздова (Шевченко) О. В. Характеристика тендерної документації та нормативно-правові засади її функціонування в Україні / О. В. Дроздова // Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Science. — 2014. — II (3), is. 18. — P. 124–127.

25. Дроздова (Шевченко) Е. В. Особенности документных ресурсов торгового профиля в коммуникационных процессах отрасли / Е. В. Дроздова // Вестн. Кемеров. гос. ун-та культуры и искусств. — 2014. — № 28. — С. 244–251.

26. Шевченко О. В. Актуальні аспекти інноваційних підходів до функціонування електронного документу на комерційних підприємствах України / О. В. Шевченко // *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Science.* — 2015. — III (9). — P. 69–73.

Статті в інших наукових виданнях

27. Дроздова (Шевченко) О. В. Теоретичні питання професіології в торговельній документації / О. В. Дроздова // *Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки.* — 2013. — № 18, ч. 1. — С. 231–238.

28. Дроздова (Шевченко) О. В. Електронна документація обліку діяльності торговельних підприємств: організаційний аспект / О. В. Дроздова // *Студії з архівної справи та документознавства / Держ. арх. служба України, УНДІАСД.* — Київ, 2012. — Т. 20. — С. 146–154.

29. Дроздова (Шевченко) О. В. Документне забезпечення господарських операцій підприємницьких структур (на прикладі первинних документів надходження сировини і товарів) / О. В. Дроздова // *Соціально-економічні координати розвитку підприємницької діяльності : колект. моногр.* — Умань, 2014. — Ч. 2. — С. 47–52.

30. Шевченко О. В. Особливості функціонування документних ресурсів у структурі комунікаційного середовища комерційної діяльності України / О. В. Шевченко // *Соціально-економічні аспекти розвитку національної економіки в умовах перманентних кризових явищ : колект. моногр.* — Умань, 2015. — С. 418–421.

31. Шевченко О. В. Проблемні питання організації системи документального забезпечення комерційних підприємств на базі комп'ютерних технологій / О. В. Шевченко // *Стан та проблеми розвитку національної економіки в умовах перманентних кризових явищ : колект. моногр.* — Умань, 2015. — С. 232–235.

Матеріали та тези доповідей наукових конференцій

32. Дроздова (Шевченко) О. В. Деякі аспекти ярмаркування на Полтавщині в документах / О. В. Дроздова // *Інформація, комунікація, суспільство : матеріали I міжнар. наук. конф. ICS-2012.* — Львів, 2012. — С. 28–29.

33. Дроздова (Шевченко) О. В. Особливості оформлення господарських договорів у ринкових відносинах України / О. В. Дроздова // *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнар. наук. конф., 22–23 листоп. 2012 р. / Харків. держ. акад. культури.* — Харків, 2012. — С. 290–291.

34. Дроздова (Шевченко) О. В. «Інформаційне поле» функціонування електронної документації торговельних підприємств / О. В. Дроздова // Електронний документ: актуальні завдання та практичне впровадження (життєвий цикл електронного документа) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11–12 жовт. 2012 р. — Київ, 2012. — С. 38–41.

35. Дроздова (Шевченко) О. В. Нормативно-правова база документування національного ринку і торгівлі на Харківщині за часів Козацької державності / О. В. Дроздова // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф., 13–15 верес. 2012 р. — Одеса, 2012. — С. 59–62.

36. Дроздова (Шевченко) О. В. Понятійно-термінологічні питання електронного документа в документознавстві / О. В. Дроздова // Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. / Донец. нац. ун-т. — Донецьк, 2012. — С. 25–27.

37. Дроздова (Шевченко) О. В. Особливості удосконалення документообігу торговельних підприємств на прикладі впровадження інформаційно-аналітичної системи (АІС) / О. В. Дроздова // Проблеми формування інформаційної культури особистості : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., 1 листоп. 2013 р. — Маріуполь, 2013. — С. 120–122.

38. Дроздова (Шевченко) О. В. Стандартизація та уніфікація торговельної документації (на прикладі розгляду технічних умов) / О. В. Дроздова // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. — Київ, 2013. — Вип. 7. — С. 22–27.

39. Дроздова (Шевченко) О. В. Оформлення зовнішньоторговельної й внутрішньоторговельної документації в Україні / О. В. Дроздова // Освіта і наука в Україні : матеріали Всеукр. наук. конф., 21–22 черв. 2013 р. — Дніпропетровськ, 2013. — С. 191–193.

40. Дроздова (Шевченко) О. В. Методи державного регулювання торгівлі України у 1921–1932 роках та на сучасному етапі: порівняльна характеристика документообігу / О. В. Дроздова // Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. — Донецьк, 2013. — С. 65–67.

41. Дроздова (Шевченко) О. В. Комунікація у документознавстві як чинник формування навчальної дисципліни [Електронний ресурс] / О. В. Дроздова // Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД : матеріали XIV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., серп. 2013 р., м. Переяслав-Хмельницький. — Режим доступу: <http://conferences.neasmo.org.ua/>. — Назва з екрана.

42. Дроздова (Шевченко) О. В. Актуальні проблеми укладання договорів і контрактів у торговельній документації України / О. В. Дроздова // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття : зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф., 12–14 верес. 2013 р. — Одеса, 2013. — С. 110–120.

43. Дроздова (Шевченко) О. В. Ліцензування та патентування торговельної діяльності: нормативно-правові засади функціонування в Україні / О. В. Дроздова // Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. / Донец. нац. ун-т. — Донецьк, 2014. — С. 32–34.

44. Дроздова (Шевченко) О. В. Ярмаркова торгівля України кінця XIX — початку XX століття в документах: становлення торговельної термінології / О. В. Дроздова // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. — Київ, 2014. — Вип. 8. — С. 244–247.

45. Шевченко О. В. Особливості класифікації торговельної документації / О. В. Шевченко // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття : зб. матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конф., 11–13 верес. 2014 р. — Одеса, 2014. — С. 64–67.

46. Шевченко О. В. Особливості документаційного забезпечення руху товарів в роздрібній торгівлі / О. В. Шевченко // Проблеми формування інформаційної культури особистості : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., 5 листоп. 2014 р. / Маріуп. держ. ун-т. — Маріуполь, 2014. — С. 110–112.

47. Дроздова О. В. Проблеми викладання дисциплін документознавчого циклу / О. В. Дроздова // Якість вищої освіти: чинники формування конкурентоспроможності випускників : матеріали XXXIX Міжнар. наук.-метод. конф., 23–24 січ. 2014 р. : у 2 ч. — Полтава, 2014. — Ч. 1. — С. 72–74.

48. Дроздова (Шевченко) О. В. Електронна канцелярія торговельних підприємств: організаційні аспекти впровадження / О. В. Дроздова // Актуальні питання сучасної науки : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., 11–12 квіт. 2014 р. — Херсон, 2014. — С. 17–22.

49. Шевченко О. В. Пріоритетні напрями функціонування документів орендних і лізингових операцій в комерційній діяльності України / О. В. Шевченко // Соціальні комунікації в інтеркультурному просторі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., 13 листоп. 2014 р. / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. — Київ, 2014. — С. 124–131.

50. Шевченко О. В. Використання сучасних програмних засобів у документаційному забезпеченні комерції / О. В. Шевченко // Людина в

інформаційному просторі : зб. матеріалів I Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кременчуг, 12–13 листоп. 2014 р.). — Харків, 2014. — С. 143–145.

51. Шевченко О. В. Актуальні питання класифікації торговельної документації в галузевих комунікаційних процесах / О. В. Шевченко // Актуальні проблеми сучасного документознавства: методологія та практика підготовки фахівців із документознавства та інформаційної діяльності : зб. навч.-метод. і наук.-дослід. матеріалів Усеукр. наук.-практ. семінару, 12 листоп. 2014 р. / Полтав. нац. техн. ун-т. — Полтава, 2014. — С. 18–23.

52. Шевченко О. В. Детермінанти функціонування торговельної документації в галузевому документознавстві України / О. В. Шевченко // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття : зб. матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф., 10–12 верес. 2015 р. — Одеса, 2015. — С. 113–118.

53. Шевченко О. В. Основні напрями удосконалення виробничих навичок документознавців в комерційному комунікаційному середовищі України / О. В. Шевченко // Якість вищої освіти: вдосконалення змісту та організації практичної підготовки студентів : матеріали XI Міжнар. наук.-метод. конф., 25–26 лют. 2015 р. / Полтав. ун-т економіки і торгівлі. — Полтава, 2015. — С. 305–307.

54. Шевченко О. В. Особливості функціонування документних ресурсів торговельної галузі України (на прикладі розгляду організаційно-розпорядчої документації) / О. В. Шевченко // Структурні зміни у суспільстві та економіці під впливом комунікацій та інформації : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12–13 трав. 2016 р.) / Полтав. ун-т економіки і торгівлі. — Полтава, 2016. — С. 106–109.

55. Шевченко О. В. Складові системи документаційного забезпечення вітчизняних комерційних підприємств / О. В. Шевченко // Інформація, комунікація, суспільство — 2015 : матеріали IV міжнар. наук. конф. ICS–2015. — Львів, 2015. — С. 202–204.

56. Шевченко О. В. Удосконалення документаційного забезпечення комерційної діяльності в галузевому комунікаційному середовищі України / О. В. Шевченко // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : зб. матеріалів Всеукр. наук.-теорет. конф., 22–23 квіт. 2015 р. / Харків. держ. акад. культури. — Харків, 2015. — С. 208–209.

Навчально-методичні матеріали

57. Дроздова (Шевченко) О. В. Документознавство : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / О. В. Дроздова. — Полтава : РВВ ПУЕТ, 2012. — 140 с.

58. Дроздова (Шевченко) О. В. Документознавство : метод. рек. щодо виконання курс. роботи студентами напряму підгот. 6.020105 «Документознавство та інформ. діяльність» за КМСОНП ПУЕТ / О. В. Дроздова. — Полтава : ПУЕТ, 2013. — 20 с.

59. Дроздова (Шевченко) О. В. Галузеве документознавство : метод. рек. щодо виконання курс. роботи студентами спеціальності 8.02010501 «Документознавство та інформ. діяльність» за КМСОНП ПУЕТ / О. В. Дроздова, М. В. Макарова. — Полтава : ПУЕТ, 2013. — 19 с.

60. Дроздова (Шевченко) О. В. Управлінське документознавство : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни студентами напряму підгот. 6.020105 «Документознавство та інформ. діяльність» за КМСОНП ПУЕТ / О. В. Дроздова, Г. В. Микитенко. — Полтава : ПУЕТ, 2013. — 164 с.

61. Дроздова (Шевченко) О. В. Діловодство : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни студентами напряму підгот. 6.020105 «Документознавство та інформ. діяльність» за КМСОНП ПУЕТ / О. В. Дроздова. — Полтава : ПУЕТ, 2013. — 148 с.

62. Дроздова (Шевченко) О. В. Аналітико-синтетична обробка документів : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни студентами напряму підгот. 6.020105 «Документознавство та інформ. діяльність» за КМСОНП ПУЕТ / О. В. Дроздова, Г. В. Микитенко. — Полтава : ПУЕТ, 2013. — 114 с.

АНОТАЦІЇ

Шевченко О. В. Система документаційного забезпечення торговельної галузі України: теоретико-методологічні засади. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.02 — документознавство, архівознавство. — Харківська державна академія культури. — Харків, 2016.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню теоретико-методологічних засад удосконалення системи документаційного забезпечення торговельної галузі України в умовах розвитку сучасного інформаційного та соціокомунікативного простору.

Визначено передумови еволюціонування системи документаційного забезпечення торговельної галузі та її поняттєво-категоріальний апарат. Обґрунтовано новий науковий напрям — торговельне документознавство, що має предметом дослідження закономірності розвитку систем торговельної документації. Проаналізовано структуру комуніка-

ційного середовища торговельної галузі й обґрунтовано місце в ній документних комунікацій. Визначено сучасний стан нормативно-правового забезпечення класифікації торговельної документації; здійснено багатоаспектний аналіз типо-видового складу торговельної документації, зокрема на електронних носіях. Розроблено й обґрунтовано концептуальну модель системи документаційного забезпечення торговельної галузі України. Запропоновано перспективні напрями вдосконалення системи документаційного забезпечення торговельної галузі України на основі інформаційної взаємодії та використання сучасних комунікаційних технологій.

Ключові слова: торговельна документація, документаційне забезпечення торговельної галузі України, документні комунікації, документні класифікації, нормативно-правове забезпечення, електронний документообіг, модель інформаційно-документної системи.

Шевченко Е. В. Система документационного обеспечения торговой отрасли Украины: теоретико-методологические основы. — Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора наук по социальным коммуникациям по специальности 27.00.02 — документоведение, архивоведение. — Харьковская государственная академия культуры. — Харьков, 2016.

Диссертация посвящена обоснованию теоретико-методологических основ совершенствования системы документационного обеспечения торговой отрасли Украины в условиях развития современного информационного и социокоммуникативного пространства.

Определены предпосылки эволюционирования системы документационного обеспечения торговой отрасли и ее понятийно-категориальный аппарат. Обосновано новое научное направление — торговое документоведение, предметом исследования которого являются закономерности развития систем торговой документации. Проанализирована структура коммуникационной среды торговой отрасли и обосновано место в ней документных коммуникаций. Определено современное состояние нормативно-правового обеспечения классификации торговой документации; осуществлен многоаспектный анализ типо — видового состава торговой документации, в том числе на электронных носителях. Разработана и обоснована концептуальная модель системы документационного обеспечения торговой отрасли Украины. Предложены перспективные направления совершенствования системы документационного обеспечения торговой отрасли Украины на основе ин-

формационного взаимодействия и использования современных коммуникационных технологий.

Ключевые слова: торговая документация, документационное обеспечение торговой отрасли Украины, документные коммуникации, документные классификации, нормативно-правовое обеспечение, электронный документооборот, модель информационно-документной системы.

Shevchenko O. V. The System of Documentation Support of the Trade Sector of Ukraine: Theoretical and Methodological Foundations. — Manuscript.

The thesis for the scientific degree of Doctor of Sciences in Social Communications, speciality 27.00.02 — Documentation Science and Archive Studies. — Kharkiv State Academy of Culture. — Kharkiv, 2016.

The thesis deals with substantiation of theoretical and methodological foundations of improving the system of documentation support for the trade sector of Ukraine under the conditions of the development of modern information and social and communication environment.

The author examines and analyzes the scientific understanding of documentation operating in the trade sector. The basic methodological approaches to the study of the system of documentation support for the trade sector of Ukraine are found out. The terminology principles of the development of information and documentation system in the sector covering the conceptual apparatus of Documentation Science, Social Communications in the trade sector are outlined.

The structure of the sectoral communication environment that includes the complex of economic, trade, commercial, marketing, advertising and other communications is identified. The author emphasizes the role of information of the trade sector and its media, namely, trade documentation presented by type and kind diversity and forming a sector subsystem of document communications. The author suggests understanding documentation support for the trade industry as a dynamic documentation system in conjunction with its objective and subjective subsystems, namely, supporting and identifying trade documentation which provides the subjects of the trade activity with sectoral information.

The structure of normative and legal support of classification of trade documentation which operates in the trade industry of Ukraine is determined, it is characterized by uncoordinated interpretations of parameters and data that makes it necessary to unify the sectoral documents in the context of the improvement of the system of documentation support for the sector.

Functioning of communication environment of the trade sector of Ukraine is examined based on stable communication links between the subjects of trading activity that interact through information flows reflecting the particular character of the flow of commodity production and generating the flows of supporting trade documentation and identifying commodity information. The factors are found out affecting the development of the flows of trade documentation and the complexity of the system of documentation support for the trade sector. The characteristic feature is identified of the communication environment of the trade sector, namely, functioning of numerous communicators and recipients, communication of which is provided by trade documentation. The regularities of functioning of the flows of trade documentation are determined which are as follows: increasing the scope and complexity of the structure of the flow of trade documentation due to multisubjectness, dynamic character and globalization of the scale of trading activities; distribution of the specific flows of trade documentation as a result of automated identification of trade products; electronic convergence of the flows of trade documentation with related sectoral documentation subsystems.

The author carries out an informative and formal analysis of the major kinds of trade documentation, the structure of types and kinds of which includes more than 300 titles. These include: economic contracts, documents of commercial logistics, money and commodity documents certifying property rights instruments rental and leasing, primary accounting trade documentation, tender documents, documents of joint activities of businesses, the documents in international trade permits for realization of trading activity.

The basic features of classification taking into account the existing classification schemes of documentation and sectoral profiles are developed. The author suggests to improve classification of electronic trade documentation on the basis of the faceted and block system of classification with two blocks: the nature of character means of fixing information and the extent of dissemination of information.

The specific character of the sectoral document circulation that provides internal and external customers of the sector by information is examined. The level of information technologies exerts special influence on the quality of operation of the commercial and trade as well as document communications (electronic document circulation, speed processing, access, search for records and its storage in electronic archives, unification of the forms of electronic trade documentation, software, etc.). The necessity is substantiated of the transition of commercial enterprises to electronic document circulation and

automated document flow with a single format of electronic document exchange and a unified list of requisite elements of documents aiming at enhancing the opportunities for the free exchange of trade information.

The author has developed the conceptual model of documentation support for the trade industry of Ukraine, which consists of interrelated information and communication environments, namely, internal and external ones, on the basis of which the system covers the major support subsystems which are as follows: information; technological; normative and legal; organizational.

Solution of the problem of the improvement of documentation support for the trade sector is relevant not only to the application level, but also to the theoretical one, where the research area of sectoral Documentation Studies is proposed, namely, Commercial Documentation Studies. Its object of study includes the system of documentation of the trade sector developed within the framework of Economics and Documentation Studies.

Key words: trade documentation, documentation support of the trade industry of Ukraine, document communications, document classification, normative and legislative support, electronic document flow, model of information and documentation system.

Підписано до друку _____ 2016 р. Формат 60x84/16.
Гарнітура «Times». Папір для мн. ап.
Умов. друк. арк. 1,8. Тираж 100 прим. Зам. №.

ХДАК, 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4